schakels

letterkunde in Suriname en de Nederlandse Antillen

uitgave van het kabinet van de vice-minister president - plein 1 - 's-gravenhage

S 67/ NA 50

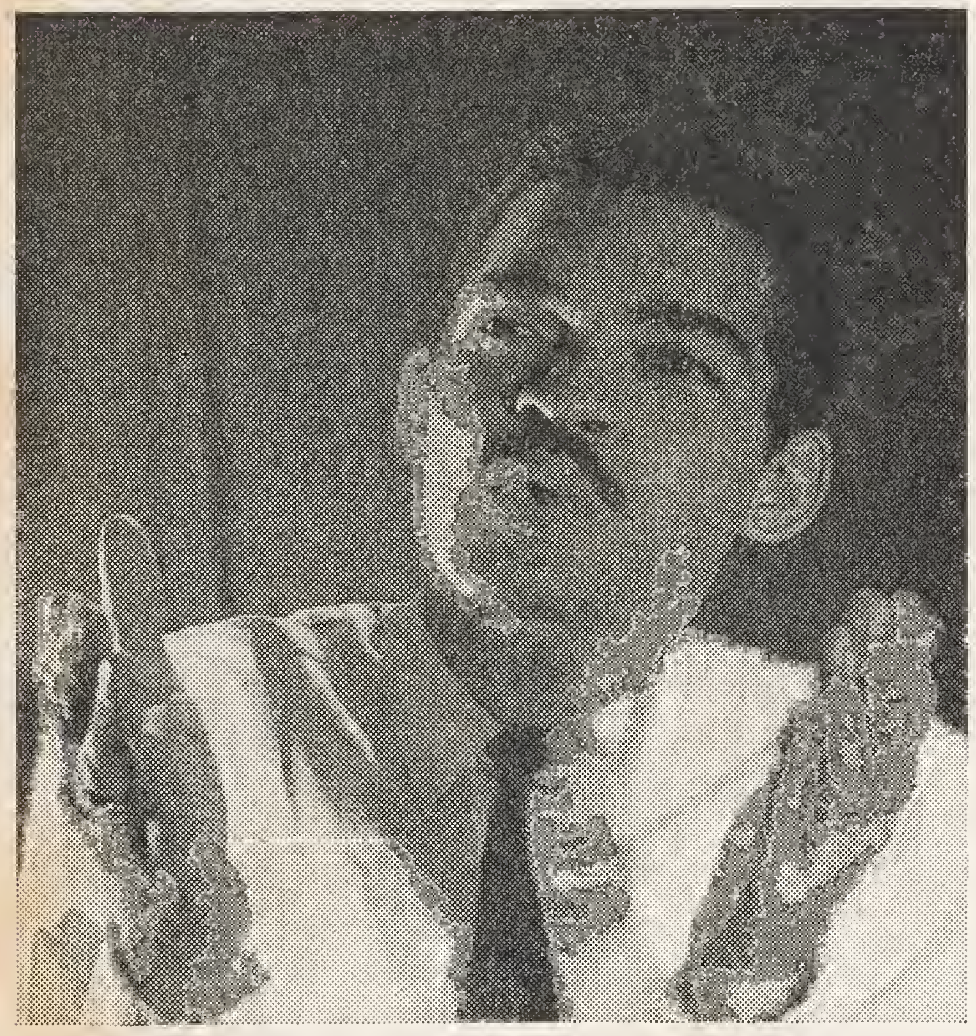
omslag foto: Cola Debrot. (foto Joost Guntenaar)

letterkundige activiteit in het Caribisch gebied

Het letterkundig leven in de Nederlands, Engels en Frans sprekende landen en eilanden in en om de Caribische Zee, is vooral na de tweede wereldoorlog van bijzondere betekenis geworden. Men zou in dit verband kunnen spreken van een belletristische explosie. In minder dan zeven jaar zijn bijvoorbeeld in Suriname meer dan tien dichtbundels verschenen, terwijl eveneens in minder dan tien jaar Brits Westindische schrijvers meer dan dertig romans publiceerden.
Deze opleving is niet alleen het gevolg van de nieuwe inzichten die de in deze gebieden levende volken tijdens en na het krijgsrumoer van genoemde wereldbrand in de sfeer van een eigen nationalisme verwierven. Zij werd medebepaald door de vraag, of deze gebieden ook in letterkundig opzicht afhankelijk moesten blijven van de overzeese moederlanden.
Lange tijd heeft het onderwijs in het Caribisch gebied zeer vruchtbaar gebruik gemaakt van de woordkunstige verworvenheden van Nederland, Engeland en Frankrijk. De schrijvers uit deze Europese landen vulden de leerboeken, die door Creolen, Hindostanen, Chinezen, Javanen en andere bevolkingsgroepen in de Caribische gebieden werden gebruikt. Europa voerde zijn culturele (hegemonie) heerschappij over de Caribische volkeren, een traditie die was begonnen tijdens de veroveringsoorlogen in de zestiende eeuw.
Europese normen vulden het bewustzijn van de Caribische mens, die onder Europees bestuur zijn kunstmatige maatschappij bewoonde. Door de eeuwen heen kwam er orde in de chaos van de volksplantingen. Het nationale bewustzijn van de Westindiër verplaatste zijn activiteiten op nationalistisch niveau. Politieke leiders klopten bij de deuren in Den Haag, Parijs en Londen aan om zelfbestuur voor de overzeese gewesten. Het gistte en broeide in het Caribisch gebied.
Tegen deze achtergrond moet men de ontwikkeling van de letterkunde van de Caribische landen en eilanden beschouwen. De drang om niet alleen in staatsrechtelijk opzicht vrijer te ademen, doch ook mee te werken aan de totstandkoming van eigen geestelijke instituten – zoals een nationale letterkunde – is een onontkoombaar verschijnsel in jonge landen.

cultureel besef

Ook voor de volkeren in het Caribisch gebied geldt, dat hun cultureel besef ontstaan is en verdiept wordt door de litteraire woordvoerders van eigen bodem. Deze jonge stemmen uit het eigen land hebben in de meeste gevallen hun opleiding en opvoeding in het moederland genoten. Hun verblijf en studie in West-Europa leert hun de diepere betekenis van hun Caribische afkomst op de juiste waarde schatten, leert hun de onontgonnen gebieden van hun Westindische ziel betreden, leert hun een eigen gestalte vinden, leert hun de karakteristieke trekken van het eigen Westindische gelaat met meer begrip onderkennen.
Als men dit weet, is het niet moeilijk te antwoorden op de vraag, wat het onderwerp is van de belletristische voortbrengselen van de Caribische auteurs. Het onderwerp is hun land van herkomst, de sociale milieus waarin ze opgroeiden, de gebeurtenissen, de denkwereld, de con-

Corly Verlooghen.

sequenties, die het schilderachtige leven in het tropische vaderland bepalen.
Een Westindische schrijver kan putten uit een kleurrijke maatschappij, waarin verscheidene rassen wonen met hun aparte gewoonten en levenshoudingen. Een bonte schat van gegevens, die voor een driftige pen een onuitputtelijke bron van litterair genoegen kan opleveren.
De romantiek van het schrijverschap zit voor de Westindische auteur niet alleen in de scala van onderwerpen die hij te geef heeft, maar ook in het feit, dat hij uit zijn eigen onderwerpen voortkomt: Hij is niet enkel de stem, maar ook de ziel van zijn volk. Dit in tegenstelling tot de meeste vooroorlogse auteurs, die als Europeaan het Westindische toneel betraden en door het aanwenden van exotisch aandoende elementen, zoals de conventionale blauwe zee met haar koraalstranden en wuivende palmen tegen de staalblauwe lucht, hun geschriften een allure van authenticiteit trachtten te verlenen.
Het tijdperk van de buitenstaander is voorbij.
Toen ik in 1961 op Trinidad was had ik een ontmoeting met een Creoolse boekhandelaar. In zijn etalages ruimde hij een opvallende plaats in voor Westindische schrijvers. Op mijn vraag of die boeken goed werden verkocht, zei hij: 'Kort na elke zending uit Londen, raak ik zo goed als uitverkocht. Het lezen van romans en gedichten van onze eigen auteurs is op sensationele wijze toegenomen'.
Ik vroeg hem waaraan hij dat toeschreef. Hij antwoordde: 'Wij vinden onze eigen problemen, typen, vreugden, kortom onze eigen realiteit in deze boeken terug'.

uitgeverijen in West-Europa

Merkwaardig, maar zeker niet vreemd, is de situatie, dat vrijwel de meeste litteraire produkten van Westindische schrijvers afkomstig zijn van West-Europa. In Londen, Parijs en Amsterdam zitten de grote uitgeverijen, die het Westindische werk gereedmaken voor wereldconsumptie. In West-Indië zelf zal men namelijk vergeefs zoeken naar uitgevers, die zowel op technisch gebied als wat betreft marktvorming kunnen concurreren met de kolossale en gevestigde collega's in Europa.

Het Westindisch gebied waarover dit artikel gaat, beslaat een oppervlakte van ruim een half miljoen km^2, heeft ruim 5 miljoen inwoners. Ter vergelijking: Het is ongeveer 15 maal zo groot als Nederland, dat meer dan tweemaal zoveel inwoners telt.

Het spreekt vanzelf, dat de Westindische auteur bij deze geringe omvang van zijn lezerspotentieel van zijn roeping ternauwernood een beroep kan maken, hetgeen in Europa, waar hem veel meer kansen op het terrein van de publiciteit kunnen worden geboden, wel anders is.

Zo komt het, dat de Caribische schrijvers er de voorkeur aan geven in Europa te wonen, dichtbij de bronnen van de economische mogelijkheden. Een grote rol speelt tevens de wenselijkheid afstand te nemen van het land, waarin de auteur is geboren en opgegroeid. Hierdoor krijgt zijn kijk op zijn verlaten maatschappij meer perspectief, zodat hij genuanceerder kan schrijven.

In de Caribische landen zelf bloeit het letterkundig leven voort in geëigende tijdschriften, die vooral voor jeugdige debutanten een welkom forum vormen. Het is interessant na te gaan hoe deze tijdschriften een belangrijke rol spelen in de vorming van het litterair talent, hoe uit hun pagina's de gestalten oprijzen van jongeren, die later, vanuit Europa hun land met achtenswaardige, meer volwassen produkten zullen bevoorraden. De betekenis van bedoelde tijdschriften, hoe kort zij soms ook mogen leven, valt niet te onderschatten. Zij vormen het voorportaal naar de schatkamers van de letterkundige familie, die in het Caribisch gebied, tengevolge van het nationale zelfrespect, de aandacht van de wereld vraagt en ook krijgt.

9.3.'64

opkomst van de Surinaamse litteratuur

In de zeventiende eeuw en wel in het jaar 1667 veroveren de Zeeuwen Suriname op de Engelsen. Bij de Vrede van Breda wordt er beslist dat Suriname in het bezit blijft van Zeeland. Later komt Zeeland in Amsterdamse handen om tenslotte deel te gaan worden van de Republiek.
Iets merkwaardigs op taalgebied doet zich voor tussen de jaren 1667 en 1795 – het jaar, waarin de Fransen Nederland binnenkomen – nl. dat er in Suriname geen groei mogelijk is van het Nederlands, omdat de Engelse taal er gehandhaafd blijft en omdat bovendien de Hollandse kolonisten in Suriname het Nederlands als een kaste-taal bleven handhaven. Portugese Joden, die in Suriname jaren het heft in handen hadden, spraken hún Portugees en zo beteugelden ook zij de groei van het Nederlands.
De taal die door de slaven en de gewone volksklasse werd gesproken werd echter door zending en missie gebruikt om het volk zo effectief mogelijk te bereiken. De taal dus waarin werd gedacht. Heel veel later zou het Nederlands worden doorgevoerd in het onderwijs. Dit gebeurde in 1876 toen de leerplicht werd ingevoerd. Dr. Benjamins, de eerste inspecteur van Onderwijs heeft deze eerste stoot aan het Nederlands onderwijs gegeven. Had men tot dan toe te maken met mensen uit Afrika en met de oorspronkelijke bewoners van Suriname, de Indianen even voor 1873; hierna krijgt men te doen met de binnenkomst van oosterlingen: Javanen uit het voormalige Nederlands Oost-Indië, Chinezen uit China en Hindostanen uit het voormalige Brits-Indië.
Al deze nieuwelingen spraken hun eigen taal: het Javaans, Chinees of Hindostaans. Niet alleen drie nieuwe talen maar ook andere wereldgodsdiensten dan het Christendom werden geplant op Surinaamse bodem nl. het Hindoeïsme, de Islam en de leer van Confucius. De oosterse wereld is geïntroduceerd. En willen de onderscheiden groepen door een buitenlander worden verstaan dan moet men zich bedienen van een tolk, of zich verdiepen in de vreemde taal. Tenslotte wordt in de handel en op de markt het Negerengels de verbindingstaal die als de nieuwe lingua franca gaat werken.

Nederlandse taal

Na de afschaffing van de slavernij zijn heel veel vrijgekomen negers naar Paramaribo getrokken. Zij zaten direct al in het milieu waar het Nederlands het meest gehoord en gesproken werd. Zij hebben daarom ook het meest geprofiteerd van het voordeel hiervan. In school, bij de catechesatie, het bijbelonderricht in de kerk en via de krant werden zij geconfronteerd met deze taal. Wilde men in die tijd en nog lange tijd hierna doorgaan voor ontwikkeld dus niet voor analfabeet, dan moest men Nederlands kunnen spreken. Het spreken en beheersen van het Nederlands werd als een soort status aangezien. Het schiep een daadwerkelijke distantie. Het gevolg hiervan was dat vooral de meer ontwikkelde Creolen die de middenklasse van de maatschappij ging vormen niet alleen hun moedertaal begonnen te verwaarlozen maar deze ook gingen bezien als een rem voor verdere ontwikkeling. Op school werd het Negerengels spreken ook verboden.
Voor Hindostanen en Javanen is de weg om het Nederlands machtig te worden nog een kruisweg.

Zeer moeizaam voltrekt zich bij hen het verwerven van de nieuwe taal, vooral ook omdat zij thuis hun moedertaal gebruiken. Zij voelden zich vreemd in de nieuwe westers-afrikaanse samenleving, cultureel en daarbij ook religieus.
De Hindostanen zelf, die op school ingeleid werden in het Nederlands – en dit geldt ook voor de overige genoemde bevolkingsgroepen – kregen op het bord niet opgedist datgene wat tropisch is. Wat hen dus zou aanspreken en wat hun dagelijks leven zou raken. Neen, zij werden geconfronteerd met de vier seizoenen van Nederland. Het zo volledig mogelijke Nederlandse leven zoals een kind in Nederland dat ondervond. Het was daarom dus zeer moeilijk voor hen zich in een zo vreemde en zo verre wereld in te denken. Voor de onderwijzer minder gemakkelijk, voor de leerlingen een praktische onmogelijkheid.

zinloos verbalisme

De onderwijzer vond zich dan ook een virtuoos. Hij kende het verre moederland tot in de details. Allerlei plaatjes en dorpjes werden mechanisch opgedreund. Men verloor zich in onbenulligheden, hoe een schaats aan te binden en reizen per trein te maken of per boot van de ene onbekende plaats naar de andere te trekken. Een groot deel van het onderwijs in de vreemde taal ging aldus verloren in een zinloos verbalisme. Uiteraard bleef het slechts bij een maximum aan taalpassivum en een bedroevend minimum aan taalactivum. Het vroegere 'algemeen beschaafd' werd zo opgelegd dat er geen kans bestond dat het kind zich vrij kon uiten. Het rode potlood werd dan ook nadrukkelijk gehanteerd. Emotionele remmingen zijn er dan ook niet uitgebleven. Voor de meeste kinderen voor wie de lagere school eindonderwijs was, bleef het Nederlands een zeer moeilijke weinig gehoorde noch gebezigde taal. Bij de Hindostanen deed wat de resultaten van het onderwijs betreft, opgeld de wijsheid, dat het onderwijs toch niet het resultaat opleverde van een stevige sprong op de maatschappelijke ladder. 'Hamár betwá komsáris ná hoi', 'mijn zoon wordt toch geen commissaris in casu burgemeester', zeiden de vaders. Voor het meisje was verder gaan dan de lagere school taboe. Zij moest al jong het huwelijk in en was bestemd voor het huishouden.
De school op de plantage gaf het minimale onderwijs. Als je er af was kon je wat lezen, schrijven en rekenen. Van dit alles bleef na geruime tijd niet veel meer over. Toch heeft het Nederlands geen armetierig bestaan geleid.

Creoolse groep

Uit de Creoolse groep is in 1926 naar voren getreden Lou Lichtveld, die hier in Nederland onder de schuilnaam Albert Helman zijn eerste werk, het zo bekende 'Zuid Zuid West', publiceerde. Hij was hier verbonden aan het onderwijs. Hij studeerde Nederlandse taal en letteren, bespeelde in Amsterdam het orgel, was muziekrecensent en werkte mee aan het litteraire tijdschrift 'De Gemeenschap'. Albert Helman, geen onbekende in Nederland – zijn werk wordt nu nog herdrukt en verschijnt als pocketuitgave – weet op bijzonder boeiende en ritmische wijze zijn land te beschrijven. Zo levendig en zo frappant schildert hij Suriname dat men, zoals prof. Donkersloot het

getuigde, bij een bezoek aan Suriname, met het boek in de hand zo dit land kan binnenwandelen en alles als nog echt en ongerept ervaren. Albert Helman heeft naast poëzie vooral romans en nouvellen geschreven evenals toneelspelen. Wie kent niet zijn 'Stille Plantage' en een reproduktie hiervan in dagboekvorm 'De Laaiende Stilte'. Deze werken evenals 'Mijn Aap Lacht' en 'Mijn Aap Schreit', kan men beslist aanduiden met Surinaams. Het duidelijkst en het sterkst springen natuurlijk in het oog 'Zuid Zuid West' en de 'Stille Plantage'. Naast wetenschappelijk werk tenslotte werd in Suriname van de hand van deze beroemde auteur het Caribisch passiespel opgevoerd door acteurs uit alle lagen der bevolking, van welk geloof en ras dan ook. Albert Helman is een krachtige verspreider geworden van de Nederlandse taal en de Nederlands-westeuropese cultuur. Nederland heeft dit bijzonder gewaardeerd en gehonoreerd met een 'Doctor Honoris Causa' verleend door de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Deze waardering zien Surinamers niet alleen als een erkenning voor wat Helman voor Nederland deed, neen ook voor het uit zijn isolement halen van dat zo verre en zo verwaarloosde en onbekende gebied aan de noordkust van Amerika dat eertijds Nederlands Guyana heette.

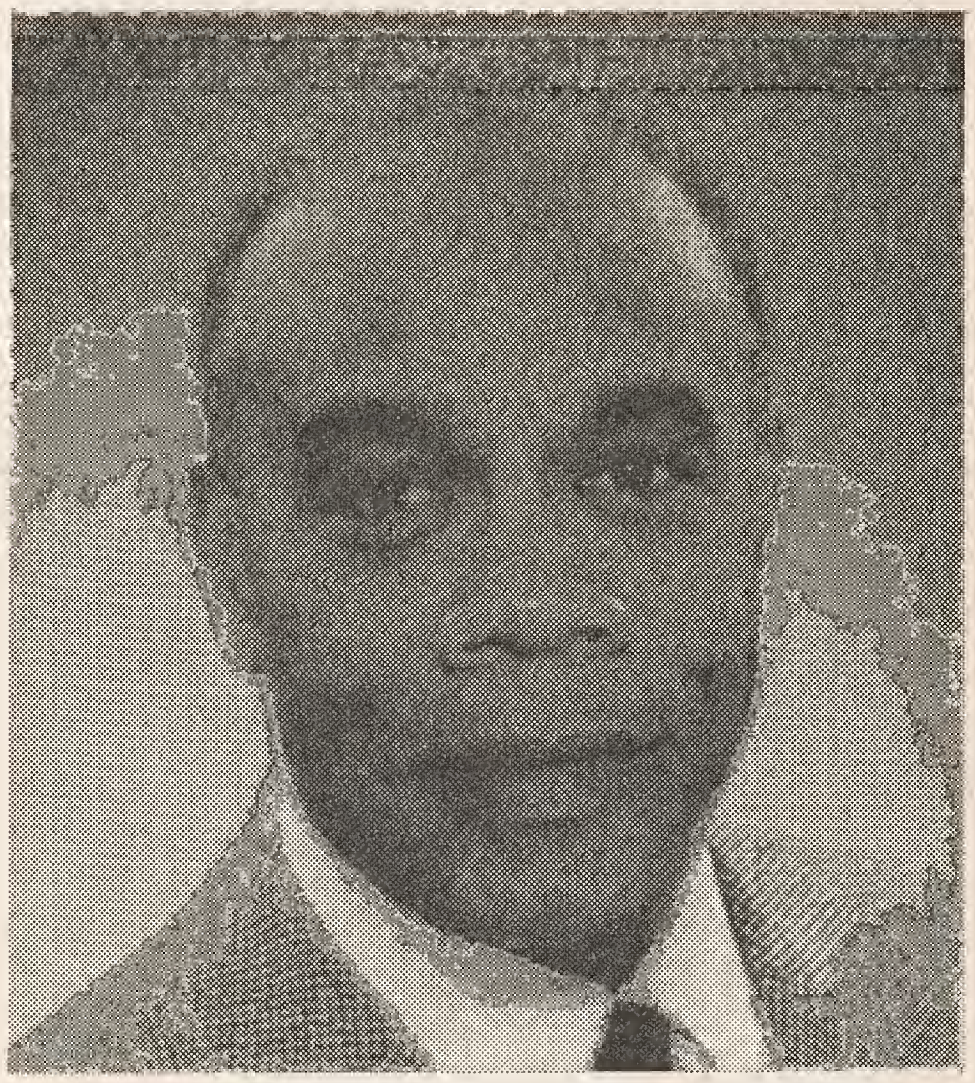
In steeds meer Nederlandse gezinnen en bij de middelbare schooljeugd en door de heden ten dage intense belangstelling van pers en televisie voor Suriname waarbij de bezoeken van de hoogste gezagdragers en leden van het Huis van Oranje aan Suriname, is dit kleine gebied geen onbekend gebied geworden zonder beloften.

Lou Lichtveld, pseudoniem Albert Helman (tekening Jo Spier).

eigen taal

Integendeel, na de tot standkoming van het Statuut is er in Suriname en in de Nederlandse Antillen een krachtige en nieuwe of beter gezegd hernieuwde poging gedaan om zich te bezinnen op het eigene in het nationale. Het gevolg hiervan is dat naast Albert Helman die voor de tweede wereldoorlog en ook hierna de toon aangaf, anderen voor het voetlicht verschijnen en bouwen aan de litteratuur. En nogmaals moet ik er op wijzen dat het weer en juist onze Creoolse medebroeders zijn, die opkomen voor hun taal. Men herontdekt haar niet alleen, men gaat haar ook propageren. De Creolen hanteerden veelal het Nederlands beter dan het Negerengels. Maar gestorven was hun taal niet. Komeders, de grote voorvechter, was hun gangmaker in zijn blad 'Foetoebei'.
Van de jongere dichtersgeneratie, die opkwam na het Statuut verscheen een werk in de eigen taal evenals in het Nederlands, zoals b.v. van Hennie de Ziel de bundel Trotji hier in Amsterdam. Zijn dichtbundel krijgt niet alleen een goede kritiek maar wordt ook taalwetenschappelijk ontleed.
In Amsterdam woont ook Corly Verlooghen een Creools-Surinaams dichter die als journalist Europa doorkruist en hier ervaringen opdoet en rijpt. Teruggekeerd naar Suriname ontplooit hij aldaar een enorme activiteit. In 1961 debuteert hij met zijn bundel 'Kans op Onweer', een bijzonder fraaie titel waarmede hij mijns inziens het onweer niet bezweert maar oproept. Het poëtisch onweer dat jaren in hem woedt en die hem noden

Hennie de Ziel.

zal nieuwe schuilplaatsen te zoeken voor zijn hart dat haakt naar geluk en rust; naar veiligheid en naar een weldadige atmosfeer waarin het woord kan gedijen tot iets schoons en iets groots. Hij roemt Suriname, bezingt zijn volksgenoten en heeft tijd voor stille weemoedige overpeinzingen die ontroeren door hun ongekunsteldheid en het klimaat. Zijn werken spelen allen binnen de grenzen van het immense grote land maar in het bijzonder aan de kust en vooral bij die ene en meest bekende groep van de bonte Surinaamse samenleving, de Creolen.

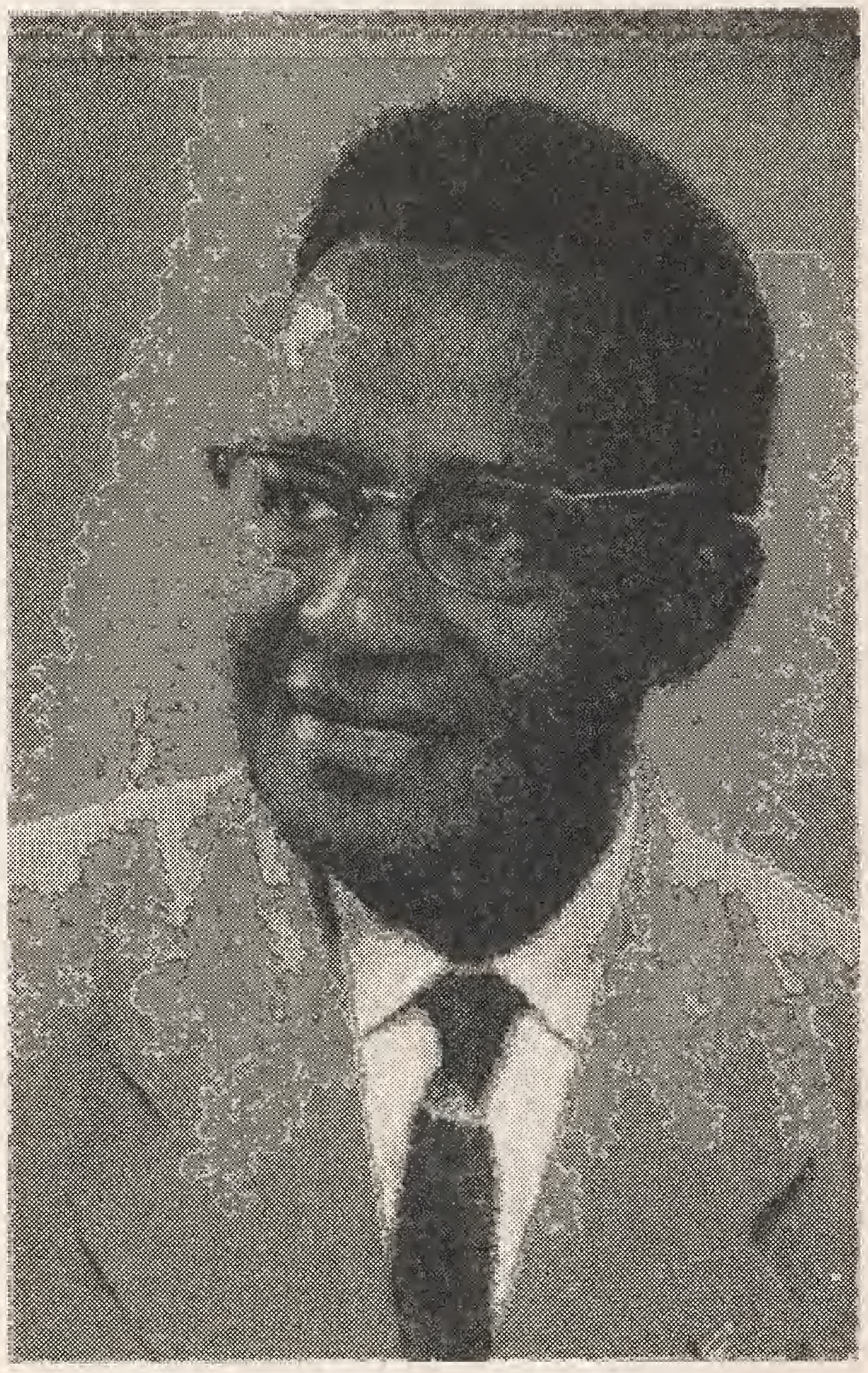
29.8.'66

Surinaamse litteratuur in kort bestek

In het vorige artikel heb ik iets gemeld over het werk van enige Surinaamse dichters. Nu wil ik nog enige andere dichters noemen die voor Suriname van belang zijn zoals b.v. Eugene Rellum, die de mooie gedichtenbundel 'Kren' wat 'Klim' betekent, schreef. Hij roept zijn landgenoten op om de moeilijke weg naar kennis en wijsheid en naar ontwikkeling van zijn geestesgaven te bestijgen. 'De knieën zullen moe worden', zegt hij in het vers. 'De voeten zullen zwellen, maar geest is meer dan knieën. Geef dus de moed niet op.' Zoals men ziet zijn er dichtbundels verschenen, maar hiernaast mondde de jonge litteraire bedrijvigheid uit in litteraire tijdschriften, zoals 'Tongoni' en 'Soela'.

Onder leiding van twee Surinaamse dichters Hennie de Ziel en René de Rooy en dr. Jan Voorhoeve – die speciaal naar Suriname was gekomen om de bijbel in het Sranang, het Surinaams-Creools, te vertalen – kwam 'Tongoni' het eerste en volstrekte litteraire tijdschrift tot stand. De bedoeling van dit tijdschrift was om aan jonge aankomende Surinaamse dichters en schrijvers een kans te bieden hun produkten te publiceren. 'Tongoni' had geen credo. Het riep op tot iets schoons, iets moois, tot iets nieuws. 'Tongoni' wilde en hier leg ik de nadruk op – niet meer het echt Hollandse, maar meer het levende, het werkelijke, het algemeen Surinaamse.

Voor het merendeel zijn het Creolen die in 'Tongoni' publiceren. Een enkele Hindostaan, nl. de dichter Shrinivasi debuteert er voor de eerste maal met gedichten die spelen op Curaçao waar hij woont. Een paar regels van een kort gedicht van een Surinaamse vlieger bij de binnenlandse

Eugene Rellum.

luchtvaart, geschreven nog voor hij op tragische wijze in Zuid Suriname omkwam, volgen hierna. Het is wel markant dat deze dichter in zijn debuut bijna vooruit weet te zien en op spectaculaire wijze zijn dood voorspelt. Leefde in hem al dit voorgevoel? Hij was toch reeds eenmaal op Aruba in de Nederlandse Antillen hieraan ontsnapt. Of voorzag hij dit binnen de ruimte van het zo onherbergzame en moeilijke Surinaamse binnenland? Het gedicht luidt aldus:

Hoog in de lucht, tussen hemel en aarde, hangt een ziel, die toen mijn vleugel brak, duizelend opwaarts viel . . .

Niet alleen gedichten verschenen in 'Tongoni' doch ook een zeer bekend geworden verhaal 'Maswa' (de fuik) geheten, geschreven door de schrijver-politicus mr. Eddy Bruma. Met dit verhaal, dat speelt op Surinaamse bodem en is geschreven in de taal van de Creolen, belandt Eddy Bruma in de wereldlitteratuur. Zijn bijdrage bereikt zoals het werk van een Lou Lichtveld niet alleen de Surinaamse grenzen maar overschrijdt die.

impuls door Statuut

In het jong begonnen litteraire avontuur van Suriname na de intreding van het Statuut, dat ontegenzeggelijk een ware impuls is geweest om zich meer te gaan bezinnen op het eigene en waarin Eddy Bruma en zijn culturele vereniging 'Wie Egie Sani' (Ons Eigen Goed) een zeer groot aandeel heeft, wil 'Tongoni' slechts stimuleren en laten horen wat er leeft en klinkt. Zij vraagt van haar medewerkers niet dat zij een speciale boodschap brengen of dat zij een litterair genre vertegenwoordigen maar vraagt echter geen ander geloof dan de onuitroeibare overtuiging dat er in Suriname nu de wil is iets te presteren en aan te tonen dat men ook iets kan.
'Tongoni' heeft een kortstondig bestaan geleid, het lot van zovele litteraire tijdschriften. Maar dit betekende echter niet de dood van het begonnen litteraire leven in Suriname. Integendeel. In 1962 weet, een redactie gevormd uit Surinaamse dichters en schrijvers, te komen tot de oprichting van het cultureel-litteraire tijdschrift 'Soela'. Direct en met vaste hand vermijdt de redactie het vervelende probleem dat reeds jaren opgeld deed in Suriname nl. welke taal de nationale was en/of moest worden. Van Creoolse zijde en vooral door de Bruma-beweging werd krachtig en oppositioneel het Negerengels gepropageerd. In deze propaganda, die ik niet als iets negatiefs zie, lag de enorme impuls aanwezig voor Creolen om het eigene te ontdekken, te exploiteren en litteraire waarde te geven en dit te brengen in een litteraire stroomversnelling. De windkracht van de taal en die van de ideeën bleef niet lang beperkt tot windkracht 2, maar bracht een weldadige storm te weeg, die een der voornaamste groepen naast de Creolen, nl. de Hindostanen, uit de isolatie van de plantage haalde.
Gelukkig bleven beide bevolkingsgroepen in deze jonge storm heel en konden zij dit opfrissertje best gebruiken. Ook anderen dan de Creolen dus waren in beweging gekomen, en als van niet-Hindostaanse zijde een niet-Hindostaanse taal als het algemeen Surinaams, als de nationale

taal, wordt gepropageerd, blijft protest niet achterwege. Uit deze drift treedt gelukkig naar voren de bezinning. De bezinning op eigen waarden en omdat 'Soela' midden in de maalstroom van deze kleine revolutie moest gaan optreden, stelde zij, dat geen enkele taal gedicteerd moest worden als litterair medium.

'Soela'

'Soela', dat 'stroomversnelling' betekent, wilde een driftig begin creëren wat ook paste in het raamwerk van de tijd van stichting. Het wilde het werk van alle schrijvers, die geen publiciteitskansen hadden, bundelen. In 'Soela' heeft de jonge Surinaamse dichtersgeneratie een reële kans gehad het gezicht van hun land en diens hart aan het volk kenbaar te maken. Het tijdschrift heeft een belangrijke taak vervuld, naast de expansie van Suriname op economisch en sociaal terrein, op het terrein van wetenschap en techniek.

Er zijn vele jonge dichters die naast hun bijdragen in dit tijdschrift ook gekomen zijn tot een zelfstandige bijdrage in de vorm van een eerste debuut of een tweede uitgave van een nieuwe tweede bundel, hetgeen niet duidt op een dood seizoen in de Surinaamse litteratuur.

Mevrouw Schouten-Elsenhout, een Creoolse dichteres, dicht voornamelijk in haar taal en weet op symbolische wijze haar volksgenoten en wellicht ook anderen op te roepen om deze taal te begroeten en te gebruiken en niet te laten verdorren. Zij is naast Hennie de Ziel, Bruma en Eugene Rellum een dichteres met een eigen geluid. Zij leeft binnen de ruimte van haar tijd en weet in de wilde maalstroom van het heden toch nog het natuurlijke van haar dichterschap te handhaven. Want dit is een bijzonder voordeel van de Surinaamse dichters van nu dat zij – men mag het geëngageerdheid noemen – meeleven met de medeburgers van hun tijd en niet leven in een benauwende onwerkelijkheid. Stoeien in de ontwikkeling van ons jonge land en meevaren, mee lijden, mee genieten, mee bezig zijn, mee hopen en meeleven naar een gelukkiger toekomst. Zij weten in hun verzen Suriname duidelijk zichtbaar te maken in datgene wat men over het hoofd ziet. De kleine vreugden die zo gauw vergeten zijn en het leed dat als een wolk over het leven schuift.

'cautals'

De dichteres Elsenhout ziet naast zich een mededichteres in Bea Vianen, die debuteert in 'Soela' met verzen en korte verhalen waarin liefde en vereenzaming sterk naar voren springen. Van Bea Vianen mag men niet vergeten een dichtbundel die het vorig jaar is uitgegeven onder de titel 'Cautal'. 'Cautals' zijn liefdesliederen ter ere van Ram en Krishna, goden uit de Hindoe-mythologie. Deze liederen worden gezongen tijdens het Holifeest.

Bij al de blijheid die 'cautals' doen horen, bij al wat liefde is overdondert ineens deze ene pijnlijke gedachte die Bea Vianen scherp neerzet als een zakelijke harde ontleding van zichzelf en de gemeenschap waarin zij leeft als zij schrijft:

dit is het ergste
zwijgen, luisteren
terwijl het hart
ontbreekt.

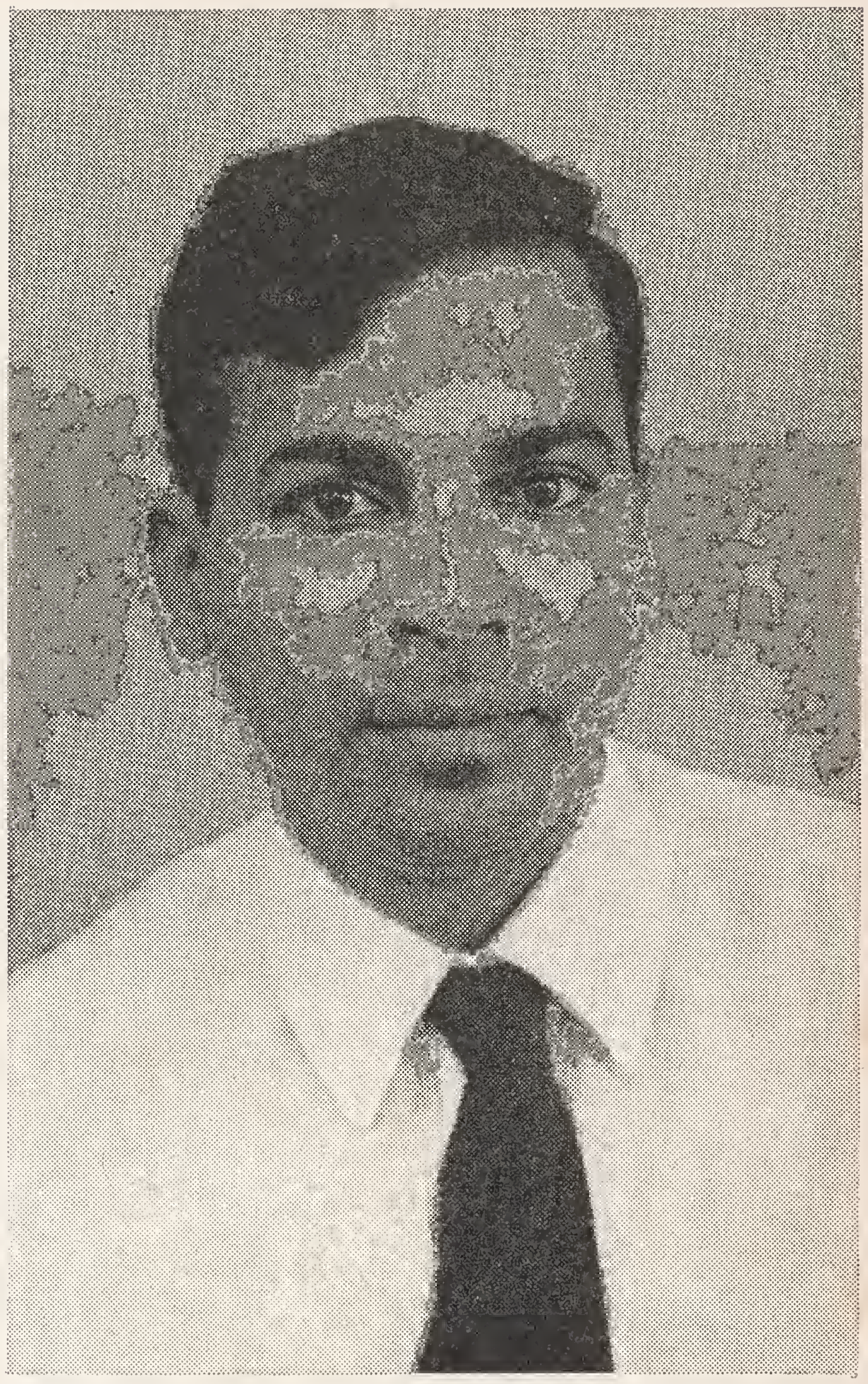
Bea Vianen.

Nú nog een vereenzaming. Wij zijn benieuwd hoe in latere verzen dit proces vereenzaming zal uitmonden. In de synthese van een aanvaarden van het leven zoals dat is ontwikkeld met licht en duisternis. Bea Vianen – een menging van twee rassen uit de continenten Afrika en India – schrijft haar verzen zoals een Hindoe denkt en zoals een Creoolse liefheeft en zoals een Hindoe mediteert en geneigd is naar het fatalistische.

Nee, zeg niets
in elk verhaal zitten leugens
ze zijn door de mensen geschreven
en wat zij zeggen
is altijd overdreven.

Lutchman deed in Paramaribo ook een bundel verschijnen onder de titel 'Anjali' om zo het eigene en het typisch Surinaamse, alsook de oosterse inbreng toe te voegen aan de totale Surinaamse jonge cultuur, die gaandeweg meer en meer gezicht begint te krijgen.
Niet alle groepen hebben op deze wijze deel aan het litteraire leven, maar dat wil niet zeggen dat zij er afzijdig van staan. Neen, ook in hen voltrekt zich de nieuwe renaissance, die grijpt van oost naar west, van de zuidgrens tot aan de Atlantische oceaan. De hele Surinaamse maatschappij is in een stroomversnelling geraakt. De oude sterft onmerkbaar af. Dit wordt door de nieuwe generatie niet verworpen, maar ook niet meer als aantrekkelijk aanvaard. Er is een nieuwe weg ingeslagen. Soms weet men niet eens welke. Elke groep staat voor een groot dilemma. Er is daarom maar één oplossing die van het streven naar de gouden eenheid in verscheidenheid.

M. H. Lutchman, pseudoniem Shrinivasi.

normencrisis

De normencrisis waarin de huidige Surinaamse wereld verkeert is niet iets specifiek Surinaams, integendeel het doet opgeld als internationaal verschijnsel. Eigenlijk is de hele wereld in een roes van vernieuwing geraakt. Materieel gaat Suriname sterk vooruit. Het lijkt wel of schrijvers het niet bij kunnen benen. In een normencrisis beland, zoals gezegd, zoekt men naar nieuwe wegen. Men schuwt elke taalstrijd en elke uitbuiting van raciale of godsdienstige tegenstelling. Men wil meewerken aan het nieuwe evenwicht en een gezond klimaat creëren, waarin de jonge Surinaamse cultuur kan gedijen.
Het Nederlands is de taal geworden – zoals men reeds weet – waarin alle mensen in Suriname elkaar nu willen en kunnen verstaan. Het Nederlands heeft dus na een armetierig bestaan het zover gebracht dat het als cement fungeert tussen de stenen, als bindmiddel.
Een gevoelig verlies evenwel voor Suriname is en blijft dat het overgrote deel van zijn schrijvers in het buitenland vertoeft. Zij wonen hier in Amsterdam: Corly Verlooghen, Michel Slory, Kross en Slagveer, Eugene Rellum, Hennie de Ziel en andere.

Albert Helman eerst in Washington als consul-generaal van Nederland, nu als reizend ambassadeur in Tobago. Lutchman op Curaçao en de Surinaamse dichter Rhai in Calcutta.
Tenslotte een algemene karakteristiek van de jonge Surinaamse letterkunde, die bij de meeste dichters en schrijvers sterk op de voorgrond treedt:

- de onverbrekelijke liefde en verbondenheid met de geboortegrond.
- de daadwerkelijke deelneming aan de politieke evolutie van hun land.
- een groeiende belangstelling voor elkanders culturele inbreng.
- een eensgezind streven van een ieder om op zijn eigen wijze de totale Surinaamse cultuur te verrijken.

3.10.'66

moderne Surinaamse litteratuur

Er is onlangs in Amsterdam een avond georganiseerd over de moderne Surinaamse poëzie. Tijdens de daarbij gehouden discussie werd de vraag gesteld wat eigenlijk Surinaamse poëzie is. Het bleek toen dat men niet de taal als onderscheidingsmiddel kon nemen: Suriname is immers een veeltalig land waarvan het Nederlands de officiële taal is. Met taal als criterium zou de litteratuur in de officiële taal van het land derhalve tot de Nederlandse letterkunde gerekend moeten worden, hetgeen het bestaan zelf van een Surinaamse letterkunde opheft. Blijft over – zo was ongeveer in het algemeen de gedachtengang van de deelnemers aan de discussie – alle in Suriname gesproken talen te accepteren als litteraire media en andere eigenlijk meer litteraire criteria te hanteren bij de vaststelling van wat tot de Surinaamse letterkunde behoort. Men is er niet uitgekomen die avond in Amsterdam.
En toch, wat er ook van zij, de Surinamer weet dat hij dichters en schrijvers heeft die zich wèl in verschillende talen, maar op unieke wijze uiten in poëzie en proza, waarin iets gevoeld wordt van de totale ervaring van de Surinaamse cultuur in al haar verscheidenheid.

voor de tweede wereldoorlog

De titel van dit artikel is: 'Moderne Surinaamse litteratuur'. Daarmede wordt, met inachtneming van het zojuist genoemde, bedoeld de litteratuur van na de Tweede Wereldoorlog. Suriname zelf is altijd wel in de letterkunde geweest, maar tot de Tweede Wereldoorlog meer als gegeven, als thema, dan als plaats waarin of van waaruit zich een eigen litterair leven ontwikkelde. In de 18e eeuw kende men er de zgn. plantersletterkunde, een wat waterige nabootsing van de toen heersende Europese litteraire mode, zoals die blijkt uit de idyllische poëzie en de pastorale. De pastorale werd herschapen op de Surinaamse slavenplantages. Toch beleefde die 18e eeuw een betrekkelijke bloei van litterair leven in Suriname. De volgende eeuwen brachten weinig authentieks op litterair gebied. Wel bloeide wat men noemt de orale letterkunde, vooral in het volkstoneel, maar een bewust schriftelijk geuite litteraire beweging was dat niet.
Natuurlijk zijn er altijd Surinamers geweest die gedicht en geschreven hebben en die zelfs faam verworven hebben. Ze vormden echter geen groep, waren geen bewuste uitdragers van een Surinaamse letterkunde. Ze waren, wanneer ze met succes in het Nederlands geschreven hadden, hoogstens de stem van Suriname in de Nederlandse letterkunde. De in het Surinaams schrijvende auteurs leefden zonder het besef deel uit te maken van een eigen groep litteraire kunstenaars. Dit besef van het eigene ook op litterair gebied kwam in de Tweede Wereldoorlog tot ontwikkeling.

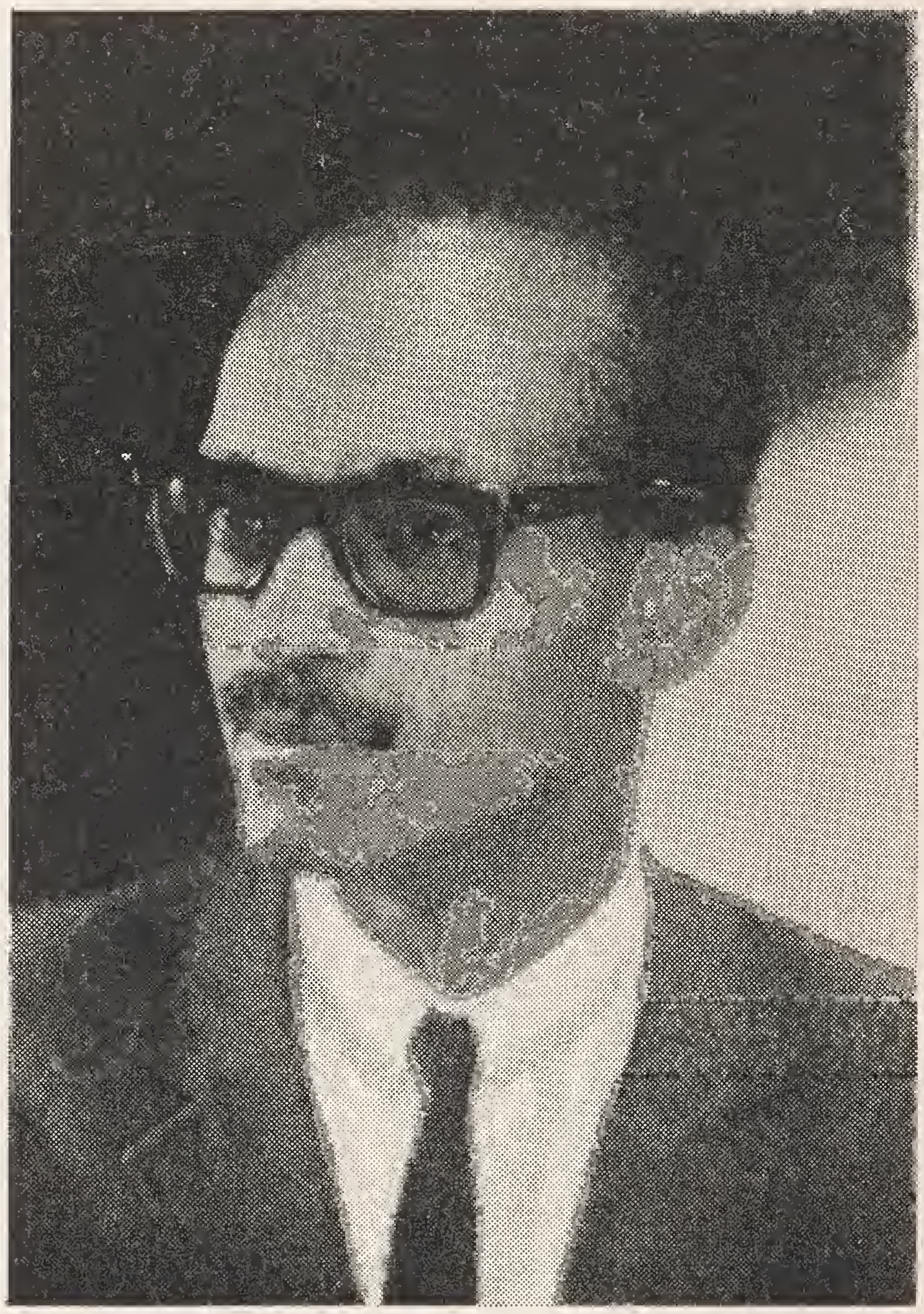
identificatie

Het is merkwaardig dat de moderne Surinaamse litteratuur in Nederland is ontstaan in de kringen van jonge Surinamers die na de oorlog hierheen kwamen voor studie. De confrontatie met Europa eiste van hen zichzelf te zijn. Vandaar dat een belangrijk thema in de moderne Surinaamse poëzie de identificatie is. De opkomst van de litteratuur is een deel van de culturele opleving

in Suriname zelf. De naam van Koenders zal altijd aan deze culturele opleving verbonden blijven. Maar nu de moderne Surinaamse letterkunde.
In 1957 verscheen in Amsterdam onder het pseudoniem Trefossa een bundel gedichten in het Surinaams onder de titel 'Trotji'. Met deze bundel werd eigenlijk de moderne Surinaamse poëzie geboren. Verschillende zaken werden in deze publikatie gemanifesteerd. Ten eerste trad hier iemand bewust op als Surinaams dichter, die zich richt tot een Surinaams publiek, althans geen concessies doet aan de niet ingewijde. Hij uit zich zo authentiek mogelijk in beelden en symbolen aan zijn eigen cultuur ontleend. Wie hem verstaan wil, moet zelf deel hebben aan die cultuur of zich inleven daarin. In 'Trotji' wordt onder woorden gebracht wat leefde onder de cultuurbewuste Surinaamse tijdgenoten. In de tweede plaats wordt hier voor het eerst de Surinaamse taal niet om de anecdote, voor de grap of ter wille van de regionale sfeer gebruikt, maar serieus als litterair medium . . . De naam 'Trotji' betekent 'voorzang'. En het antwoord kwam inderdaad: De thema's van 'Trotji' zijn met allerlei variaties nagezongen in de vele bundels van andere dichters die daarna zowel in Suriname als in Nederland zijn verschenen, ongeacht de taal. Het zijn thema's als de ontdekking van zichzelf; de identificatie met een verheerlijking van zijn eigen verleden, een slaven verleden; de eigen sociale werkelijkheid en spanning; het verheerlijken van de opstandige slaaf, nu symbool van het verzet tegen rasdiscriminatie en andere vormen van onderdrukking; het bezingen

Michel Slory.

van de schoonheid, de pas ontdekte schoonheid, van het eigen niet-Europese ras, de eigen natuur, enz.
Liefde tot het eigen land, sociale bewogenheid en politiek verantwoordelijkheidsbesef klinken uit de gedichten 'Suriname' en 'Vissers' van

R. F. Kross.

Michel Slory, wellicht de veelzijdigste van de Surinaamse dichters.
De belangrijkste dichters die sinds het verschijnen van 'Trotji' naar voren zijn getreden zijn de dichter Shrinivasie, de dichteressen Johanna Schouten-Elsenhout, Loulou van Buren en Bea Vianen, de dichters Slagveer, Rellum, Dobru, Kross en Edmundo.

poëzie in opwaartse richting

Sinds 'Trotji' van Trefossa, 1957, is de Surinaamse poëzie, zowel in het Surinaams als in het Nederlands, steeds in opwaartse richting gebleven. Tientallen dichters hebben zich gepresenteerd in eigen litteraire tijdschriften – die komen en verdwijnen – zoals 'Soela', 'Tongoni' en 'Mamjo'. Sommige dichters vinden onderdak in Nederlandse tijdschriften. Uit dit alles blijkt dat men met recht mag spreken van een levende moderne Surinaamse poëzie.
Helaas kan men dat niet zeggen van het toneel en de vertelkunst. Er is geen sprake van een bewuste en samenhangende litteraire beweging op het gebied van het toneel en de roman. Dat wil niet zeggen dat het volkstoneel geen volle zalen trekt, integendeel; eveneens bloeit de volksvertelkunst. Het blijft alleen maar anecdotisch, en drakerig wat op de planken wordt gebracht. Hopelijk zal de bloei die de poëzie beleeft inspirerend werken op de vertelkunst en het toneel.

6.2.'67

letterkunde in de Nederlandse Antillen in het Spaans

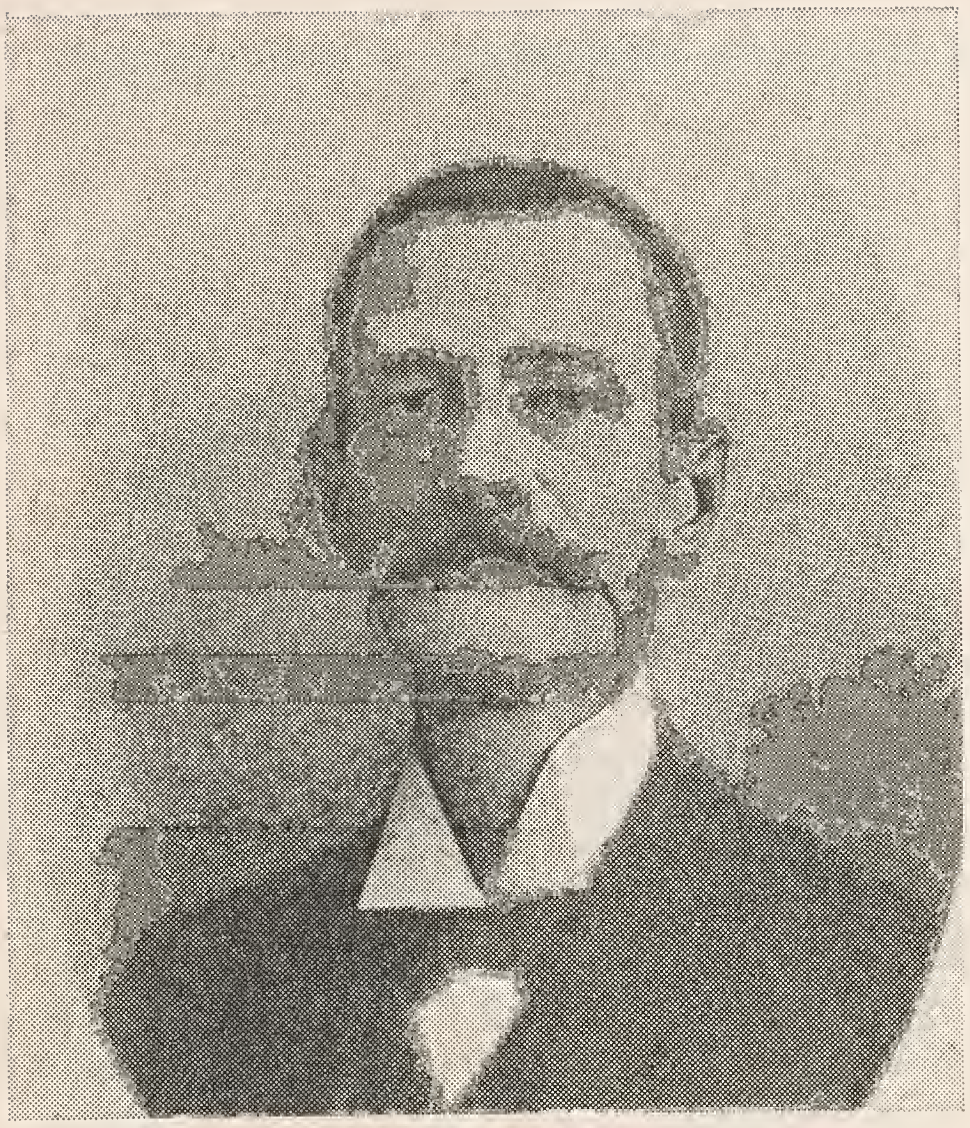
Het meest kenmerkende van de letterkunde in de Nederlandse Antillen is het feit, dat zij veeltalig is. Schrijvers en dichters bedienen zich van het Spaans, van het Nederlands en van het Papiaments. Papiaments is – wat bekend mag worden verondersteld – de volkstaal van de eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao.
Omdat het meer dan eens voorkomt, dat een en dezelfde schrijver in twee talen publiceert, kan men moeilijk spreken van een Spaanse, een Nederlandse en een Papiamentse school. Daar komt nog bij, dat er weinig uniformiteit bestaat tussen de litteratoren, die een bepaalde taal gebruiken, hetgeen het woord 'school' toch min of meer impliceert. Desondanks wil ik achtereenvolgens aandacht besteden aan de publikaties in het Spaans, het Nederlands en het Papiaments. Het is niet de bedoeling een inventarisatie te geven van de diverse werken, die in de loop van de jaren het leven hebben gezien. Ik zal mij moeten beperken. De keuze, die ik maak, is uiteraard zeer persoonlijk, overeenkomstig de voorkeur, die ik voor een bepaalde dichter of prozaïst koester.

spinvertellingen

Doorgaans laat men de letterkunde van Nederland beginnen omstreeks het jaar 1200 omdat van vóór deze tijd bijna geen litteraire voortbrengselen bekend zijn. De verhalen, die vóór die tijd mondeling werden overgeleverd, zijn verloren gegaan. Indien ik voor de Nederlandse Antillen dezelfde gedragslijn volg, ben ik mij ervan bewust, dat ik de zgn. volkslitteratuur, die door overleveringen bekend is geworden, ten onrechte over het hoofd moet zien, terwijl mijn affectie voor deze litteratuur om meer dan een reden bijzonder groot is. Ik heb het oog op de 'spinvertellingen', waarin 'Nanzi' de hoofdfiguur is.
'Nanzi' is weleens vergeleken met de 'vos Reinaerd'. Ik zie in hem veeleer de 'pícaro', een Zazarillo de Tormes, die de lezer door zijn schalksheid en listigheid voor zich weet te winnen. Hij is soms een aperte leugenaar, soms, wat de volksmond 'link' noemt maar spreidt daarbij een zekere charme ten toon, soms ook een zekere zieligheid, dat hij de lezer op de een of andere wijze vertedert. Deze eigenschappen zijn m.i. kenmerkend voor vele leden van de Curaçaose gekleurde bevolking. Dit is geenszins denigrerend bedoeld maar verklaart ten dele het gemak waarmee vele Curaçaoenaars hun weg banen door een doolhof van problemen. Mochten zij onverhoopt in de knoop raken, dan is er altijd wel een Alexander, die, tot tranen bewogen, deze zal doorhakken. Nilda Geerdink-Jesurun Pinto heeft het nageslacht aan zich verplicht door een dertigtal van deze verhalen te bundelen. In 1952 is 'Cuentanen di Nanzi' verschenen.

romantische groep

Zoals reeds opgemerkt zal ik, naar analogie van de Nederlandse litteratuurgeschiedenis, beginnen op het moment, dat er litteraire geschriften op de markt komen. Wij schrijven dan ± 1890 en de taal is, niet zoals men zou verwachten het Papiaments, de moedertaal, of het Nederlands, de officiële taal, maar het Spaans. Dit laat zich als volgt verklaren. Het Papiaments moest zich nog ontdoen van het odium van onvolkomenheid en

Joseph Sickman Corsen.

minderwaardigheid, dat er als schrijftaal op rustte en het Nederlands werd in die tijd alleen gesproken door ambtenaren en lieden die zich niet licht aan de schone letteren zouden wijden. Curaçao werd in die tijden als het ware 'belaagd' door politieke bannelingen uit Zuid-Amerika, die alle redenen hadden om hun spreekwoordelijke romantische gevoelens de vrije loop te laten. Het zijn deze mensen geweest, die de inspiratie hebben gegeven aan dichters als Wolfschoon, Chumacheiro en Corsen en aan prozaïsten als John de Pool en Dario Salas. De coryphee uit deze groep is ongetwijfeld Joseph Sickman Corsen. Het werk van deze romantische groep is, van zuiver litterair standpunt bezien, matig, al moet men er zich voor hoeden te strenge maatstaven te hanteren.
Zelfs het overbekende boek van John de Pool 'Del Curazao que se va' (Curaçao zoals het was) acht ik eerder een cultuur-historisch monument dan een litterair meesterwerk, waarvoor het meestal wordt versleten.

'Atardi'

Het merkwaardige feit doet zich voor dat Joseph Sickman Corsen, die in zijn Spaanse bundel 'Poesías' enkele Papiamentse gedichten heeft opgenomen, onsterfelijk geworden is door het gedicht 'Atardi', waarvan de eerste regels voor de Curaçaoenaar even bekend zijn als voor de Nederlander Vondel's eerste regels van de 'Rey van Burghzaten':

Waer werd oprechter trouw
Dan tusschen man en vrouw
Ter Weereld ooit gevonden?

De eerste strofe van 'Atardi' luidt:

Ta pakiko mi no sa
Ma esta tristu mi ta bira
Tur atardi ku mi mira
Solo baha den lamá

De Dominicaanse pater Poiesz heeft dit, met een knipoog naar Guido Gezelle, als volgt vertaald:

Waarom 't is 'k en weet 't niet
Maar een bang gevoel van smarte
Welt immer in mijn harte
Als de zon in zee vervliet.

Ik geef de voorkeur aan de vertaling van Colá Debrot, van wie een paar strofen hier volgen, om een beeld te geven van Corsen, de dichter, die door hem wordt genoemd een 'lucide melancholicus'

Schemer

Het wordt mij droef te moede,
al weet ik niet waarom.
Ik zie de zon verbloeden
diep aan de horizon.

Spreekt hier een voorgevoelen
verward en onbestemd,
of slechts een niet vermoede
zwakheid van temperament?

Wij zien soms in 't verschiet
een pijn, nog ongeboren,
die aanzwelt tot verdriet
en alles zal verstoren.

Ook smeult het sintelvuur
van oude herinneringen
die in het schemeruur
zich nodeloos verdringen.

Hoe is het uit te maken
welke diepverborgen snaar
herinnering weet te raken
met haar verstild gebaar?

Wij raken doodeenvoudig
met angst vervuld voor 't zwart
dat nadert, grauw en grauwer,
en ons bedrukt, benart.

Want boordevol gevuld
van pijn blijkt geheel ons wezen.
Wij zijn in nacht gehuld,
gehuld in waan en vreze.

De nacht duurt slechts één nacht.
Hoe lang kunnen nachten duren!
Wie weet wat ons nog wacht
in deze stille uren?

Een nacht duurt soms wel eeuwen,
hoe langzaam schrijdt hij voort.
't Is nodeloos gillen en schreeuwen,
wij worden toch niet gehoord.

Voordat zijn tijd is verstreken
kan veel treurigs zijn geschied.
Ook zij, die nog niet zijn bezweken,
storten des nachts in het niet.

Bedenkt, zonder tegenspreken,
wij zijn kinderen des doods,
al lokt het glanzend teken
van iets schoons of oneindig groots.

Het wordt mij droef te moede,
al weet ik niet waarom.
Ik zie de zon verbloeden
diep aan de horizon.

De Spaanse generatie is in de 20ste eeuw voortgezet door o.a. Nouël, Vicioso, Nicolas Piña en Luis H. Daal. Deze twee laatsten behoren tot de bevoorrechten omdat zij geheel bilinguaal zijn en daardoor in staat zowel in het Spaans als in het Papiaments litterair volkomen verantwoorde voortbrengselen te leveren.

28.3.'67

letterkunde in de Nederlandse Antillen in het Nederlands

Wanneer ik nu de Nederlandse school in de Antillen ga behandelen, wil ik mij beperken tot de voornaamste Antilliaanse schrijvers, die hun gedachten en gevoelens in het Nederlands aan het papier hebben toevertrouwd.
In de eerste plaats moet worden genoemd de schrijver-dichter Colá Debrot, niet om protocolaire motieven – hij is thans gouverneur van de Nederlandse Antillen – maar omdat hij kan worden beschouwd als een pionier, die reeds in 1934 de Nederlandse litteratuur heeft verrijkt met 'Mijn zuster de negerin', een novelle waarvoor Menno ter Braak het predikaat 'meesterlijk' heeft gehanteerd. Ik kan mij nog steeds niet aan de indruk onttrekken dat de warme ontvangst, die dit boek ten deel is gevallen in de Nederlandse litteraire wereld de schrijver, om zo te zeggen, de stuipen op het lijf heeft gejaagd. De Antilliaan laat zich nl. niet graag in het hart kijken en de grote kracht van 'Mijn zuster de negerin' acht ik juist het feit, dat Colá Debrot zich in dit werk doet kennen als een romanticus 'pur sang'. Zijn latere werken, die alle iets cerebraals hebben meegekregen (ik denk aan 'Bid voor Camille Willocq') overtuigen mij veel minder. Zelfs het luchtige 'Bokaal aan de lippen' heeft iets krampachtigs.
Zijn gedichtenbundeltjes vertonen naast zeer gevoelige strofen ook een enkele keer iets hoekigs. Debrot is op zijn best als hij zich laat gaan, zoals b.v. in deze strofe:

Ach, alle mensen wegen
Zij voeren tot de pijn
Nu moet ik haar verplegen
Ik die verpleegd wou zijn . . .

'De Stoep'

Toen in 1940 het tijdschrift 'De Stoep' werd opgericht door Luc Tournier (pseudoniem van de arts Chris Engels) lag het kennelijk in de bedoeling om de Nederlandse litteratoren die door de oorlog in Nederland hun produkten niet kwijt konden, in de gelegenheid te stellen zich te uiten. Verschillende Nederlandse schrijvers en dichters hebben hiervan dankbaar gebruik gemaakt, zoals b.v. Adriaan van der Veen, Leo Vroman, Jan van Nijlen. De verrassing van 'De Stoep' bestaat echter hierin, dat een paar Antilliaanse landgenoten, lieden waarmee je bijna dagelijks in aanraking kwam en van wiens dichterlijke ader geen mens praktisch een flauwe notie had, zich plotseling aandienden. De belangrijkste zijn Oda Blinder, Charles Corsen en Tip Marugg. Oda Blinder (pseudoniem van Yolanda Corsen, een kleindochter van meergenoemde Joseph Sickman) weeklaagt in veel van haar gedichten over een niet beantwoorde liefde:

Geschonken heb ik
mijn stille hoop
door vrees geboren
laat me liefste
als het kan
je wrede passie
toebehoren.

Haar broer Charles Corsen is surrealistischer zoals b.v. in 'Kreeft en chocolade'.

In een geel land met gele bomen
gesluierd in oranje toog
met eeltwormen in mijn hersens, vloog
ik op een lege tube
door een zeer klein sleutelgat.

De dichter Tip Marugg, die een paar prachtige gedichten op zijn naam heeft staan, heeft met het boek 'Weekend Pelgrimage' (redactie: onlangs is verschenen zijn tweede roman 'In de straten van Tepalka') de sfeer en de eenzaamheid van een vrijgezel op Curaçao zo pregnant getekend, dat ik de verzoeking dan ook moeilijk kan weerstaan om een klein fragment weer te geven:
'Soms droom ik van een klein, rustig eiland, een eiland met een altijd blauwe hemel en omringd door een altijd blauwe zee en met veel zon. Dan realiseer ik mij plotseling hoe belachelijk deze wensdroom is: ik woon op zulk een eiland met blauwe hemel, blauwe zee en zon. Ligt het dan dus niet aan de plaats, maar aan mijzelf? Nogal wiedes, ik heb dat toch altijd geweten! Ik heb voldoende boeken over psychiatrie en dergelijke aanverwante onderwerpen gelezen. Droom je van een heerlijke ontvluchting naar een zonnig eiland? Dan is dat eiland uit je dromen het symbool voor de nog onbekende landschappen in je eigen ziel. Klaar als een klontje!'

heimwee en weemoed

In de vijftiger jaren zijn het vooral de dichteres Alette Beaujon en de dichter Frank Martinus Arion, die de aandacht vragen. Terwijl in de gedichten van de eerste duidelijk een heimwee naar de Antillen herkenbaar is, een romantisch verlangen naar een onbezorgde jeugd doorklinkt, treffen wij bij Martinus Arion aan een weemoed naar het land van herkomst van de neger. De titels van de bundeltjes spreken voor zichzelf: Alette Beaujon publiceerde 'Gedichten aan de Baai en elders', van Frank Martinus verscheen 'Stemmen uit Afrika'.

Eén van zijn gedichten laat ik hier volgen:

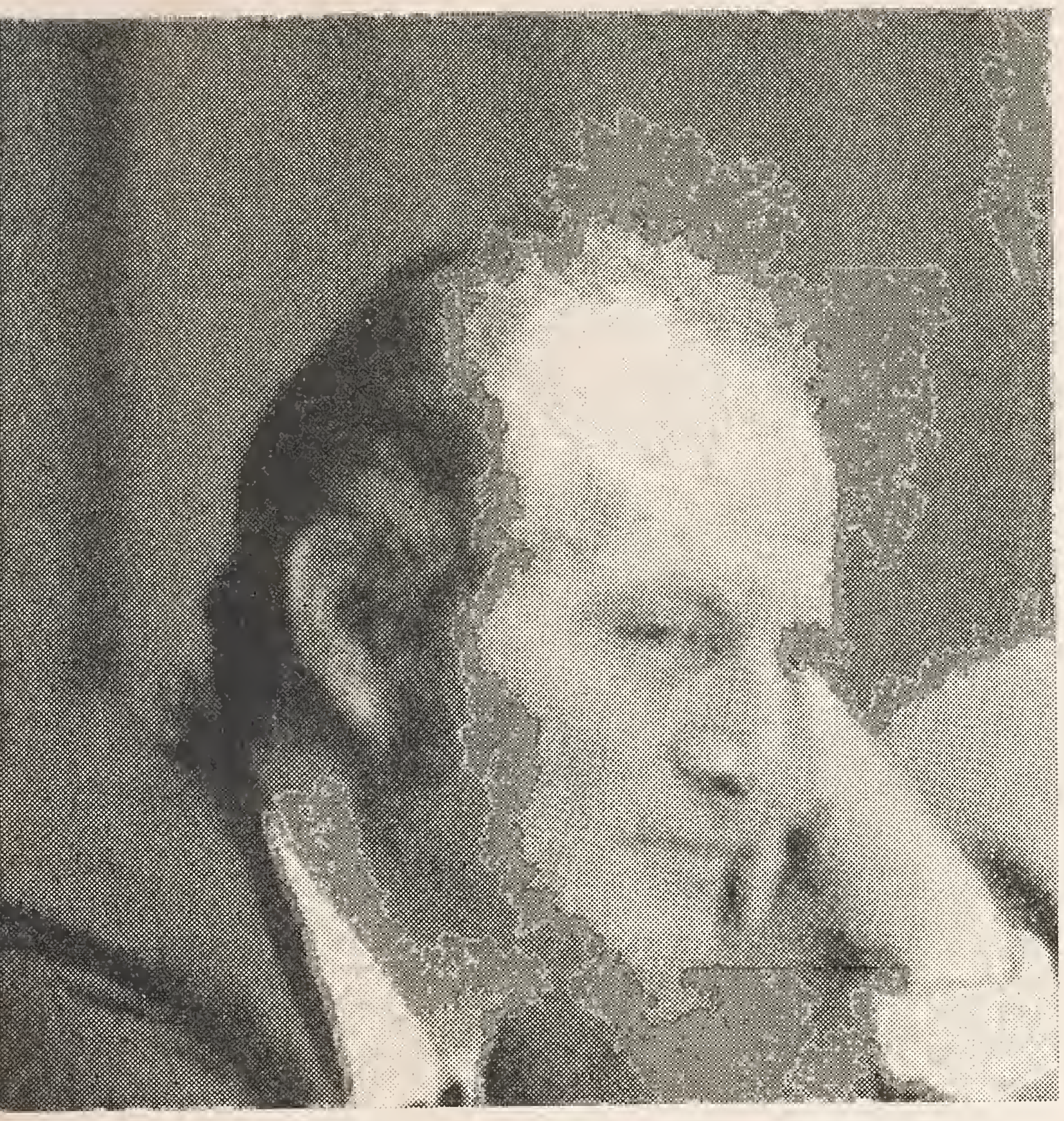
Eens zijn alle negers
tamtammend uitgevaren
uit hun zwart-ompaalde
negorijen.

hun prauwen schoten
over de rivieren
dwalend door het woud.

eens, maar eens is ver
en eens is langgeleden.

nu gaan zij als karbouwen
mak-geslagen, lam,
beroofd van hun tam-tam
en slepen stenen aan
waar anderen bouwen.

De meest bekende Antilliaan die in het Nederlands publiceert, is ongetwijfeld Boeli van Leeuwen. Hij is dus niet wat velen ten onrechte menen, een op Curaçao woonachtige Nederlandse auteur, maar een geboren en getogen Curaçaoenaar, met een grote liefde voor zijn land, een liefde, die het hem mogelijk maakt de juiste atmosfeer te scheppen. Voor zijn debuut 'De rots der struikeling' ontving hij de Vijverberg-prijs. Later volgden 'Een vreemdeling op aarde' en 'De eerste Adam'. Wanneer Jan Greshoff in een recensie over 'De rots der struikeling' spreekt van 'mengsel van welslagen en mislukking' dan heeft hij op het oog, het feit, dat dit boek, evenals trou-

Boeli van Leeuwen.

wens de beide andere, authentiek en fascinerend is maar qua stijl naast prachtige, onvoorstelbaar mooie passages mank gaat aan volkomen onnodige slordigheden. Indachtig het adagium 'le style c'est l'homme' zal ik de laatste zijn om hem dit kwalijk te nemen.

'Een vreemdeling op aarde'

Ik moge besluiten met een fragment, uit 'Een vreemdeling op aarde', waarin Van Leeuwen een beschrijving geeft van Curaçao, die moeilijk te overtreffen is:
'Het schip voer tussen de oude forten de haven binnen: in de verte schitterden de olietanks in het jonge morgenlicht en tegen de blauwgrijze lucht hingen rookpluimen. In de snelklarende hemel was de eeuwige vlam nog net zichtbaar. De brug lag als een verstijfde rups in het water langs het Brionplein. In de straten reden een paar auto's; aan de De Ruyterkade bolden de tentzeilen van de Venezolaanse barkjes boven de straat. Schepen langs de kaden: op de tankers mannen die geeuwend hun groezelige shorts optrokken, waarna ze zich loom onder de oksels krabden. Toen begon het schip te sidderen als een dier in nood en de kielzog werd troebel door het zand, dat door de achteruitslaande schroef omhoog werd gestuwd. Langzaam dreef het schip, gevangen in gebogen lijnen, op de kade toe. Hij zag lorries en vrachtauto's staan wachten; douanepersoneel in lichtbruine uniformen met aktetassen onder de arm. Kékè, met wie hij als jongen in de klas had gezeten, stond ook te wachten: hij kwam voor de agent inklaren. Hij zag er mager en goor uit en had een kromme rug gekregen die van voren, in een sierlijke boog, overging in een hangbuik. God allemachtig, dacht hij geschrokken, ben ik ook in die paar jaar zo verouderd? Toen de meertouwen rond de stalen dukdalven werden aangetrokken, zag hij achter het raam van een huurauto het gezicht van zijn vader'.

4.4.'67

letterkunde in de Nederlandse Antillen in het Papiaments

Dit artikel handelt over de letterkunde in de landstaal van Aruba, Bonaire en Curaçao, de litteratuur in het Papiaments. Het is een betreurenswaardige gewoonte van velen in Nederland om laatdunkend over deze taal te spreken: men heeft het dan denigrerend over 'koeterwaals', over 'mengtaaltje' of over 'dat-taaltje-hoe-heet-datweer'.

Eerlijkheidshalve moet ik opmerken, dat de waardering van het Papiaments door Antillianen ook niet altijd even groot is geweest. Ik denk b.v. aan de Curaçaoenaar Jesurun, die notabene in 1897 een beknopte grammatica van het Papiaments het licht laat zien en zich in het jaar daarop haast te verklaren, dat men zijn werk niet beschouwen moet als een aanmoediging tot het aanleren van het Papiaments. Sterker nog: kort en bondig stelt hij vast: 'Het Papiaments is geen taal'. In tegenstelling tot deze meningen staan de waarderende uitspraken van de hoogleraren Lenz en Hellinga, waarop ik hier moeilijk nader in kan gaan. Hoe het ook zij, deze taal doet uitstekend dienst voor het dagelijks gebruik van ontwikkelde mensen en wordt thans gebruikt in politieke discussies, in kranten en tijdschriften, in toneelstukken, in litterair proza, in poëzie en in wetenschappelijke verhandelingen.

'Simadán'

De Antillen hebben verschillende auteurs en dichters voortgebracht, die zich van het Papiaments bedienen. Een opsomming van namen heeft weinig zin. Ik moet jammer genoeg voorbijgaan aan de werken van W. Kroom en Miguel Suriel, die de pen hanteerden in een tijd, dat een Papiamentse roman als een 'rara avis' kon worden gekwalificeerd. Evenmin laat de ruimte toe een beschouwing te wijden aan het litteraire tijdschrift 'Simadán', dat in de jaren veertig een kort bestaan heeft gehad maar van grote invloed is geweest op de groei en bloei van de litteratuur in het Papiaments.

Indien ik mij beperk tot een paar Curaçaose kunstenaars moet mijn voorkeur niet worden toegeschreven aan chauvinisme maar aan het feit, dat deze meer hebben gepubliceerd. Van de Bonairiaan Hubert Booi, die o.a. met zijn passiespel 'Golgotha' bewezen heeft zeer talentvol te zijn kan nog veel worden verwacht. Aruba heeft in Frederico Oduber een figuur wiens sociale preoccupatie in enkele surrealistische gedichten op voortreffelijke wijze is verklankt.

Persoonlijk verwacht ik heel veel van de jonge, nog vrij onbekende dichter Henry Habibe, van wie hopelijk spoedig een gedichtenbundel zal worden gepubliceerd. Hij is ongetwijfeld begaafd en de liefde voor zijn geboorteland heeft hem enkele gevoelige, vertederende strofen in de pen gegeven.

De belangrijkste dichter en prozaschrijver is de Curaçaoenaar Pierre Lauffer, die nog met kop en schouders uitsteekt boven zijn tijdgenoten. Ik heb het voorrecht gehad aan het kraambed te staan van vele van zijn gedichten zodat ik met onverholen bewondering kan getuigen, dat hij, om met Debrot te spreken, behoort tot de dichters bij de gratie Gods.

'Patria'

Wanneer zijn eerste bundel 'Patria' verschijnt

Henry Habibe.

heeft hij vele van deze gedichten reeds jaren in een vergeeld schoolschrift bij zich gedragen en als een kind aan zijn brede borst gekoesterd. Nog herinner ik mij hoe Luis Daal hem in een felle, vurige peroratie pathetisch verweet: 'Je onthoudt ons volk iets waar het recht op heeft!' Uit deze bundel volgt hier een gedicht eerst in de originele versie en daarna in het Nederlands in de bewerking van Cola Debrot, die – hoe voortreffelijk ook – toch afbreuk moet doen aan de schoonheid van het gedicht.

Suspiro

Ki dusji sonjamentu ta
– Den mi momentunan perdí –
Di cosnan leu fo'i mi

Ki dusji ta di lubida
Realidad rondo di mi
Pa busca ilusion

Mi sa cu mi ta bolbe atrobe
Den mi mundu di tristesa
Pa berdad i amargura jobe
Manera piedra di sabada riba mi.

I sinembargo mi ta persisti
Cu sigui mi locura
T'e cos mas dusji cu ta existi.

Bestaat er iets heerlijkers?

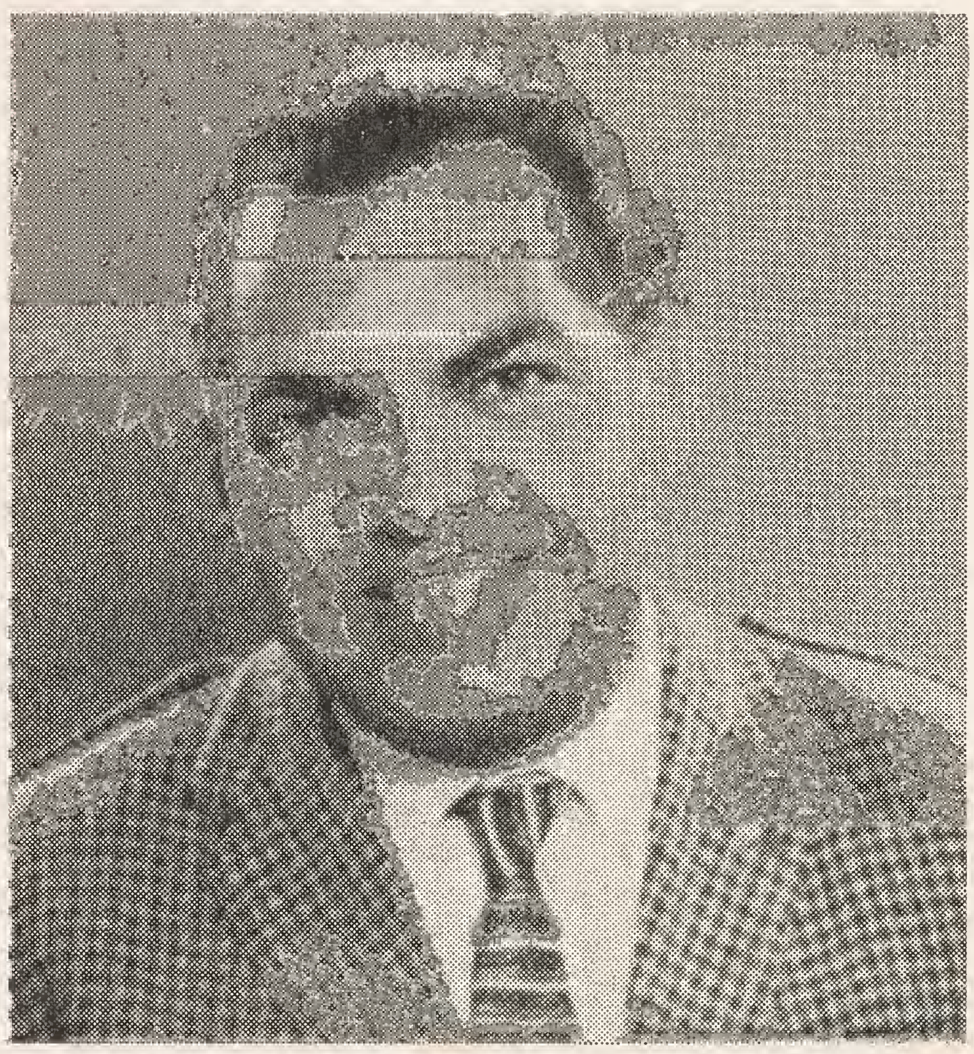
Bestaat er iets heerlijkers
dan een droom?
Iets heerlijkers dan zorgeloos bedenken
van alles
van alles
wat alleen maar kan gebeuren
in een vage, ijle droom?
Bestaat er iets heerlijkers
dan te vergeten
dat je straks terug moet keren.
in een wereld vol droefenis
waar het keien regent
van waarheid en bitterheid
De kinderen schreien
De moeders tobben zich af
De haan kraait voor de derde maal
En je ligt er maar
En je droomt
van iets heerlijks
van iets pittigs
of liever nog van iets
bovenmate schoons.

In zijn proza is Lauffer evenmin te evenaren. Hij beheerst het Papiaments als geen ander; zijn verhalen zijn juwelen van de plastiek van deze taal al geeft hij zijn bundels bescheiden titels als: 'Wiri-wiri' (kruimels), 'Raspá' (schraapsel) en 'Njapa' (toegift). Het is jammer, dat het werk van Lauffer niet in een wereldtaal is voortgebracht!

vertedering

Elis Juliana mag zich verheugen in een grote mate van populariteit omdat hij de kunst verstaat zijn gedichten, die eenvoudiger van structuur zijn dan die van Lauffer, op onnavolgbare wijze voor te

Pierre Lauffer.

dragen. Hij schildert typen, die soms boosaardig, soms dwaas en soms domweg zielig zijn maar die allen gemeen hebben, dat zij om de een of andere reden de lezer vertederen. Zijn sterkste kant is dan ook het epische gedicht ofschoon hij soms ook zeer gevoelig, bijna sentimenteel kan zijn, zoals b.v. in 'Angel Pretu' (zwarte engel) uit zijn bundel 'Flor di datu' (cactusbloem):

In moeders schoot vraagt het kind
'Moedertje, bestaan er zwarte engelen?'
Het enige antwoord, dat moeder geven kan, is:
Ga nu maar stil slapen, mijn kind.

Evenals W. L. Penning Jr., die in 1883 onder het pseudoniem M. Coens een dichtbundel uitgaf onder de bescheiden titel 'Tienden van den Oogst', noemt Luis H. Daal in 1963 zijn bundel 'Kosecha di Maloa'. Hiermee heeft hij zich geschaard onder de dichters in het Papiaments nadat hij reeds bekend was geworden door zijn Spaanse proza: Daal is dan ook volkomen tweetalig. Hoewel van zijn hand ook verhalen in het Nederlands bekend zijn, zou ik hem niet drietalig noemen omdat zijn Nederlandse werken duidelijk sporen van vertaling uit het Spaans vertonen. Hij mist de milde ironie van Lauffer en Juliana maar uit zijn gedichten spreekt daarentegen een idealisme, dat vooral in deze tijd weldadig aandoet. In een zorgvuldig verzorgde versificatie legt hij zijn gevoelens bloot op een wijze, die doet verwachten, dat hij in de toekomst Pierre A. Lauffer, die nu nog op eenzame hoogte staat, naar de kroon zal kunnen steken.
11.4.'67

inhoud

Jaargang 1967, S 67 / NA 50

Vormgeving: Staatsdrukkerij / 's-Gravenhage
Druk: n.v. Drukkerij Dijkman / 's-Gravenhage

723609*-57

In de uitgave 'Schakels' zijn o.m. verschenen de nummers:

S 58	het Brokopondoprojekt in Suriname
S 59	onderwijs in Suriname
S 61	ziekenhuiswezen in Suriname
S 62/NA 45	landbouw en veeteelt in Suriname en de Nederlandse Antillen
S 63/NA 46	verkeer, wegen, luchtvaart en politie in Suriname en de Nederlandse Antillen
S 64	natuurbescherming, savannen, palmen, insektenwereld, zeekoeien in Suriname
S 66	zending en missie in Suriname
NA 40	het toerisme in de Nederlandse Antillen
NA 44	Nederlandse Antillen, Bovenwindse eilanden
NA 47	onderwijs in de Nederlandse Antillen
NA 48	de economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen

Deze nummers zijn gratis verkrijgbaar bij het Bureau Voorlichting van het Kabinet van de Vice-Minister-President, Plein 1, Den Haag (postbus 115).
'Schakels' zijn voorts aanwezig in de meeste bibliotheken in ons land.
Voorlichting over Suriname en de Nederlandse Antillen wordt wekelijks iedere maandag (17.20 u.–17.30 u.) en dinsdag (17 u.–17.10 u.) via radio Hilversum gegeven.